

„Áthúzta valami szürke színnel”

napló / interjú

domonkos istvánnal

délután 4 óra. Csalán utca. nem jó. nem annyi. nem érek oda. telefonálok, hogy később. jó. nem. túl részletes. a hó! a legnagyobb hó ezen a télen. csúszkálók, lihegek, elázik a cipőm. *Csalán utca*. nem ibolya. nem Ibolya! majd az interjú tizedik percében. majd odaérünk. lent laknak a feleségével a földszinten. kint reggeliztek a teraszon. olyan szépen sütött a nap a havazás előtt. tizedik perc, az mennyi sor? a lábuk előtt a város. nem. A VÁROS! nem értettem 1995. január 10.-e este negyed nyolcig. Csalán utca 22/b. Domonkos István Bartókot mond egy héttel azelőtt. Bartók-ház? nem értem. csak fölfelé. aztán lefelé. nyomni a gombot ...

b.j. — „*FETISIZÁLOM A VERSET: A VERS GYŐZELEM*” — ez az idézet pályád elejét eleveníti fel. Valójában ezzel az erős, barsány, akaró mondattal indult a költészeted?

D.I. — Ez lett volna a mondat első fele, valóban. De úgy folytatódott, még abban az évben, hogy: *útálatom tárgyai a szavak!* Ez kezdettől fogva végigkísér egész életemen. Az egyik pillanatban nagyon hittem, nagyon lelkesedtem a versért, a költészetért, a kultúráért, az irodalomért; a másik pillanat teljesen összeroppantott. Képtelen voltam egyáltalán reagálni. Különösen saját gondolataimra és más, idegen versekre. Az idegen művekhez való viszonyom teljesen megfertőződött. Aztán elfogott a lelkiismeretfurdalás és megpróbáltam újra. Mondom, a két véglet között ingadozom a mai napig is.

b.j. — *Dúsak, burjánzók, elevenek a verseid, akár a természeti képződmények — őserdő, tenger — tartalom és forma szerint is. Ez az első kötet. Rátka. Aztán az első újvidéki elégiában — kritikusaid szerint — ez a költészet kiég. Valóban ennyi minden megfordult ezen az egyetlen versen?*

D.I. — Szerintem nem. Mert a kiégés is egy literális konstrukció. Hogy, *mi ég ki?* Ha nincs, amit a tűzbe dobnak, akkor nem is ég el semmi.

Én a teljes nulla pontról indítottam. A kiégés veszélye engem soha nem fenyegetett, mert kiégve kezdtem az egészet. Nem lelkesedésből, romantikus-patétikus érzelmek alapján kezdtem írni, hanem a legbarokkosabb-burjánzóbb soraim is védekezésből születtek. Ne vehessem észre, hogy önmagamat is becsapom. Ezért védekeztem ...

már az ajtóban elkezd. igaz, ahogy belép megültetik — kamera, mikrofon. az estét 6-ra hirdették Bozsikék, de 6.10-kor még hozzájuk, a lakásba sem érkezik meg. aztán. barna ember. szép szemek. fekete ez az ember inkább. és a hangja is olyan. hogy előbb barnának mondanád. aztán javítod. fekete. nem úgy. hogy sötét lenne. kövek/kristályok karcos, éles felülete ilyen. nyeli és visszaadja a fényt. védekezik. nem tud jól magyarul. többször is említi azt a húsz év előtti budapesti éjszakát, amikor valaki odavágta — *nem is tudsz magyarul!* de ez most nem ez. ez most a svéd. a *nem itthon. a nem használat.* aztán tisztán és hibátlanul végigmondja. miért nem költő. és nincs akcentus. hanem a táj nyelve van. Vajdaság. az lesz a szobában december 19.-én, amikor először látom. és elhiszem végre. hogy van ilyen. nem csupán a versek. hanem van.

b.j. — *Belső meghasonlás húzódik ez örökös kettősség mögött? Az irodalmi szerep kevés? A tárgy, amit az ember az írással megragadhat, az elégtelen?*

D.I. — Az én problémám nem csak ebből, ezekből volt. Én a szóban, a szavakban kétkedek a mai napig is. Nem tudtam elfogadni soha, hogy a halálos ítéleteket is szavakkal fogalmazzák meg. Hogy a tábornokok parancsai is szavakkal küldenek tömegeket a halálba. Hogy a tömeggyilkosságokat is valami megfogalmazás előzte meg. Az ideológiák vészes átcsapása fejünk felett. Mind a szavak idézték elő. A magam naív módján nem tud-

tam hinni, hogy a szó *valami*. A szóban csak a veszélyes fegyvert láttam, ami agresszív kezekben világvégi pusztulást jelent.

Ha sikerülne valahogy kordában tartani a szavakat! Ezt a történelmi dimenzióját kizárni! Neutralizálni magamban, akkor esetleg. Akkor esetleg ismét hinni tudnék abban, ha azt mondom, hogy: *i b o l y a*. Mert még ezt is ha kimondom; bármely virágnév ... Most sétálok Pest utcáin és rettenetes emlékek kínoznak; látom József Attilát a kapualjakban. De a szavakon keresztül, nem képekben. A szavakon keresztül. Ugyanakkor a kis/hős szavakat csodálom, hogy rettenetes teherbírásuk van — elbírók a szenvedést és elbírók a szeretetet is. Elbírók az együttlét bizonyítékait is, amikor kávéházban ülünk és megpróbálunk egymással beszélni.

Úgy látom ezt a kettősséget már képtelen leszek meghaladni életemben. Az elhallgatásom is ebből ... és az újraindulásaim is ezen alapszanak. Hogy az egyik pillanatban azt hiszem, ha kimondom *i b o l y a*, azt tisztán kimondhatom, az *csak egy ibolya*. De a következő pillanatban látom, hogy nem. Mert a sírokon is nőnek ibolyák. És az egész földfelszín egy sírhant.

Sírfoltos a világ.

- b.j. — *E félelemtől megóvtak-e a Tólnaival írott közös kötetek? Mao-Poe és a Valóban mi lesz velünk — című könyvek? A Symposiumról is többször kijelentetted, hogy nem mint mozgalomhoz kötődöttél, hanem mint barátodhoz.*

közös fénykép. összedugják az orrukat. sapkák. szakállak. két félprofil. a Tólnaié jobb képesfelével, míg Domonkos a bal képesfelével. vagy fordítva. az arcuk közötti üres tér viszonylatában azonban ez szinte mindegy is. átlátni ott. kilátni a papír fehéjére. fénykép-szürke? beleláttni.

- D.I. — Azért éreztem megam jól a társaságában, mert a szavakat sikerült valahogy eliminálni. Mi röhögtünk, egymás kezét fogva jártunk szinte, és sokat nem beszélünk. Amikor kinyúltunk egymás felé, könyv volt a kezünkben. Azok is szavak, de ott a könyvben úgy vannak, hogy satuba vannak szorítva. Már a szerző és a cím után ítélve megnyugodhatsz. Tudod, mi vár rád. Nincs az élet nagy improvizációjának a veszélye.

b.j. — *Belőle, az ő költészetéből hiányzik a tiédhez hasonló félelem?*

D.I. — Szerintem az ő költészetét is ez definiálta végső következtetésképpen. Csak a szavakban való kételkedés őt egy produktív életre készítette. Engem viszont egy inproduktív létezésre.

b.j. — *Zenélteél. Most azt mondd, amíg tart a háború nem veszel gitárt a kezvedbe. Festesz. Egy hatalmas faliképed fogadja a belépőt abban a teniszcsarnokban, ahová trénerként jársz. Menekülés a szavaktól?*

D.I. — Többek között igen. Festeni, zenélni azért kezdtem, mert gyorsabban lehetett pénzt keresni velük. De! Ha megvan egy festmény, az egy tárgy. Majdnem egy asztal. Majdnem szék vagy majdnem ágy. Aki megveszi meg tudja fogni azt. Föl tudja emelni, s ha úgy érzi, hogy súlyos, akkor a ráma is elég drága és akkor a vászon is ott van. Kis anyag rajta. Festék. Azért szívesebben ad pénzt, mint ha összedobunk két szót egy papíron és azt mondjuk: vers.

Mindig az egyszerű életre törekedtem, nem arra, hogy pénzt keressék, hogy meggazdagodjak. Úgy érzem, a zenével, néhány képeladással ezt a legalacsonyabb materialista szintet tartani tudom.

Más szempontok is voltak. Néhány évig rapszodikusán írtam a verseimet, aztán rájöttem, mégsem az az én világom. Áttértem a zenére, mert abba a hitbe voltam, hogy ott jobban tudom kifejezni magam. Nem is kifejezni — *intenzívebben átélni a létet a zenén keresztül*. Aztán láttam, nem olyan egyszerűek a dolgok, ahogy kezdetbe tűnnek. Jött a festészet ... de az is ... mindez a dolgok egy rettenetes kételynek ... kételyből fakadnak.

Én mindig *Giacometti*-re szoktam hivatkozni. *Beckett* mellett ő az egyetlen ember, akinek minden szavát aláírnám, akinek minden cselekedetét és minden ecsethúzását ismerem és szeretem. Még talán jobban mint *Beckettét*.

Giacometti mindig azt hajtogatta, hogy szeretném megcsinálni ezt az arcot, de nem bírom. Nem megy, ez lehetetlen, ez lehetetlen, ez lehetetlen ... De mindig újrakezdte. Mindig. Egy-egy portrét három évig festett. Aztán átfestette. Aztán ismét újra.

Nahát, ez a csökönyösség, ez! Engem a mű nem érdek. A vers, a művészet maga, nem érdek. Érdekel ez az emberi

igyekezett. Annak ellenére, hogy százszor, ezerszer, egy millió-szor tudom, hogy lehetetlen, mégis nekiállok és húzok még. Fantasztikusan vékony, finom ecseteket vett — egy helyen lehetett ezeket Párizsban venni, sehol másutt a világon. Tizenöt/húsz ecsetet elhasznált ezekből a rettenetesen drága szerzőszámokból, míg dolgozott egy portrén. Aztán a végén átfestette az egészet. *Áthúzta valami szürke színnel.* Egész életen át folytatta ezt a harcot.

Itt találkozik *Beckett* és *Giacometti*. *Beckett*, *Giacometti* és *Pilinszky*. Az ő pillanataik azok, ahol még lehet egyáltalán beszélni valamiről.

először fényképek a Hondából. a darab. a darabja. csodálkozik. melegítés. január 6.-án az Írószövetségben. hogy ott Szkipe (Nagy József/JEL Színház) kérdezi, írt-e darabot? nem. pedig itt van a fényképeken. Szenttamás. Feketics. elmesél egy Beckett/történetet. a svéd börtönben a Godot. nekem cipő. később meséli Leáéknál (Tolnai Lea), hogy tizenkilenc cipőboltban voltak. mi az, hogy meséli? hangosan röhögnek. most cipő. még január 19. barna. fényes. olasz. Via Italia! a másik *Beckettet*, az interjúvégít tényleg nem mondja el.

b.j. — *Nagyobb intenziással átélni a létezést — magad mondtad. Kinek tartozol ezzel? Önmagadnak? Valakinek? Munkamódszer ez csupán?*

D.I. — Ezt a konnokságot senki sem igényli ezen a világon. Az egész világ úgy van megszerkesztve, úgy működik, hogy senkinek semmire szüksége nincs! Mi, egy nagy rablóbanda vagyunk. Az egész nyugati civilizáció rablásra épült. Spanyolok, angolok — Afrika lakosságát botokkal zavargászták, hajókra rakták, szállították a földi javakat Indiából. Mindent ide. S a tőkefelhalmozás korában kezdtek a művészek egyre kifinomultabb ecsetvonásokkal és harmóniákkal dolgozni. De, miért? Mert az összerabolt kincsek ezt lehetővé tették. Azért, hogy egy Rembrandt meghúzhatott egy vonalat, azért száz négert esetleg agyonverték. Most nem direkt értem. De én így élem át a világot.

Utálok a grafomán nyugati civilizációt, a hatalmas áradatát könyveknek, folyóiratoknak, műveknek. *Hát, gondoljunk már a fákra!* A fák adják nekünk a papírt, de mit adunk mi a fának? Halált! Hova vezet az egész? Mi az értelme? No, te kérdeztél,

hogy kinek tartozom? Én tartozom a kontinuitásnak, hogy az élet megmaradjon. Az élet kontinuitásának tartozom. Amikor megpróbálok egyáltalán megszólalni. És azt is kis lélegzettel, rövid lélegzettel, hogy a levegőt is mostmár spórolni kell. És kis papíron. Sajnos hosszú verseket írtam eddig, de ennek mondom anyagi alapja volt ...

Azt akarom mondani, hogy el kell jutnunk oda, hogy át kell gondolni minden szavunkat. Ez a felszínes élet, amit élünk, ez a kultúra, ami teljesen a felszínen mozog — talán még ott sem — a kettő között. A lég és a föld között; konstruált kis világunkban. De, ami csak néhány millió emberre vonatkozik, hiszen 3–4 milliárd ember víz nélkül, tiszta levegő nélkül, étel nélkül él. Mi meg itt cizelláljuk, birizgáljuk az érzelmeinket. Specifikumokat vadászunk. Nem ítélem el azokat, akik kitaranak az írás mellett és produkálnak, de sokszor erős az averzióm velük szemben.

Hornyik interjú az idők mélyéből. idézet hangzik. világkép. benne *háború*. hogy ez a szó marad. virít. a katalógusban maradt egyetlen szó. ízléstelen volna a katalógus egyetlen szavához elkérni a magyarázatot. gusztustalan. nincs gitár és dal. legyen elég ennyi. no, meg, hogy *Kolarik Vilmos* létező személy.

D.I. — háborúról azt sohasem lehet beszélni.

mindig van és mindig volt.

jobb hogyha ezt akceptáljuk ezt a tényt.

én nem vagyok telepatikus hajlam.

próféta.

satöbbi.

a béke pillanatai szinte csodák.

akik békében élnek.

máról holnapra képesek megfelekedezni mindenről.

ez az embernek az egyik.

legcsodálatosabb képessége.

ma befejeződött a háború.

a sírok még nyitva vannak.

holnap már indul az új élet.

a fiatalok.

gyerekek születnek.

satöbbi.

és ha ez nem így lett volna.
nem ülnék itt.

Kolarik Vilmoshoz mindössze annyit szeretnék említeni hogy-ha hallgatja ezt az adást most üdvözlöm egyik legjobb barátom egyetlenista éveimből és állandóan húzogattuk azért mert a ke-servesen megkeresett pénzeinket ő vigyáztatta és amikor aztán szükségünk volt a *saját* pénzünkre sohasem adott.

éppen az interjú napjaiban utasította vissza kérelmemet.
ez egy figyelmeztetés volt számára.

HOGY MOST/MÁR VÁLTOZZON MEG.

Mándyról beszél, hogy Mándy tud valamit — tökéletesen —, ami neki tetszik, és ezt erről a borzasztó-rettenetes városról tudja, és én éppen ott, negyed nyolckor, a Csalán utcában fogok föl — az álló/kerülő/mozgó/mozdulatlan/remegő/imbolygó/közelítő/távolodó fénypontok fölött — valamit arról a világközepe érzésről, ami itt az arcokra van ülve szépen, levakarhatatlanul, mert ez tényleg az, nem az országé, mert ahhoz hatalmas, és azért a világé, mert a világ mégiscsak messze van és nem kell tudni ennek a városnak a közepén, hogy van más is túlhan, hogy van világ, ami hatalmasabb, kérdezi is a *Domi* a *Tőfét*, hogy a *Kosztolányinak* volt-e valami baja ezzel, ezzel a várossal, mert mégiscsak onnan szállt föl a vonatra, ahonnan ők meg sem álltak svédig, és svédje mindenkinek van — legalábbis abban a Frankel Leó utcai szobában, ami kupleráj volt, egy tó előtt áll, meg törökfürdő — szóval így esett más korok árnyéka erre a szobára, és *Tőfe* sem tudja pontosan, hogy *Desiré*, hogy tudott ennyire ITT lenni ONNAN — ez persze *Domi* kérdése csak *Esti*ből adressálja, szerintem ő is nézdegélt lefelé a Csalán utcai kertje végéből, és tényleg, mert még Szabadka és Pest nem is lehetett akkora távolság, mint ma akár Szabadka/Újvidék távolság van és Szabadka/Szeged is óriási és Szabadka/Szeged/Budapest távolság van, és *Tőfe* is csak azt tudja, hogy *Csáth* holttestét a városháza elé vitték, és senki sem ismert föl a *Brenner Jóskát* Szabadkán — holttest-csak a kávéházból (később városház?) a részeg újságírók egyike, botorkált kifelé és úgy, aztán a sírjáról, mikor nem váltották meg újra, a nevet is lekaparták (Csáth/Brenner?), de a csontok maradtak, hát ez is egy válasz a *Domi* kérdésére, ezek az á r v a c s á t h c s o n t o k.

D.I. — Szerintem hiábavaló könyveket kinyomtatni, hiábavaló koncerteket tartani, hiábavaló annak a gyönyörű színháznak a felépítése, ha az a színház nem mindenkié! Mert annak a színháznak az építéséhez hozzájárult minden ember, ha más nem, azzal, hogy ott lélegzik Vajdaságba vagy Szerbiába vagy Jugoszláviába.

Úgy érezték a művészek, hogy a gyökereik ott vannak a nép közt, az utcán, a földben ... Én nem így éreztem. Hanem úgy, hogy teljesen elszakadtunk egymástól. Egymásnak verselünk, egymást dicsérgetjük és pénzt veszünk föl, és nem kell fizikai munkát végeznünk, nem kell ásni, nem kell kapálni, hanem kis versikékkel egymást dicsérik, sőt még néha politikusokat is, és ez nekik néha nagyon tetszhetett.

Akárhogy fogalmaztam, akármilyen újságcikkeket írtam, semmiféle hatás. Semmiféle visszahatást nem éreztem. A meghasonlás így is folyt. A közepszerűség, a kisszerűség, a tehetetleneknek a dominanciója, ez támaszt kétségeket az emberben. Az igazi nagy művek a nemzet gyarapodását szolgálják.

A kritika pedig cserbenhagyja a jelént. A mostant. Mivel eléggé gyáva, mindig a múlt felé fordul. És én nem mondom azt, hogy ők a kritikusok és én a költő. Ha költő vagyok kritikus is vagyok. Önmagunkba oszlottunk meg. Minél nagyobb elvárásokkal közeledünk a valósághoz, annál gyávábban élünk.

b.j. — *És a nagy mű? Mégis minden küszködés középpontjában ott kell állnia? Legalább a reménynek?*

D.I. — Egy Montaigne-i-életmű. Amikor a háború befejeződik egy bizonyos ponton a földön, akkor nagyon jó, hogy megmaradt egy könyv. Hogy azt az első lépést megtehesük. Hogy hinni tudjunk.

Különben olyanok vagyunk, mint a léglökéses gépek, hogy a korábbi légáramba támaszkodva jutunk előre. Vagy mint a földgiliszta — húzzuk magunkat a földön. És felfalunk mindent és áteresztünk magunkon mindent. Minden szellemi terméket szecsckavágóba dobunk, így egyneművé válik. Hatalmas kásává.

b.j. — *Skatulya Mihály. A kitömött madár című regényedből. Megismeri önmagát. Kommunikál saját valóságával. Viszonyba kerül. Kérdez és válaszol. És a magára ismerést nem sokkal a halál követi. Tudni magunkról egybeesik a halálos itélettel?*

D.I. — Tulajdonképpen igen. Föllobban valami, aztán visszaesik önmagába. És abba a kis/rövid pillanatba, ott létezik a zene, a poézis, a tradíció, a jelen, és a jövő utáni vágy.

A többi permanens válság. Mint a folyó, ahogy visz bennünket, rönkökbe ütközünk, — kicsike dialógus teremődik — aztán visz a folyó tovább.

Több mint ötven éve létezem ezen a földön. Kapadoztam — könyvek/zene — megpróbáltam megtalálni valami kapaszkodót, amiben igazán tudnék hinni. De nem sikerült. A fiainak, mielőtt elment Amerikába egyetemre, megpróbáltam néhány rövid mondat erejéig megfogalmazni az élettapasztalatomat. Hogy mit keresek? Mire tegyen az életbe? De nem sikerült. Végül azt mondtam neki: *a játék, amíg a labda pattog — fiatal-koromban, amíg a labda pattogott — szinte az önkívület határán, talán azok a pillanatok voltak a nagy pillanatok ezen a földön ...*

az első estén Veszprémben, 1994. december 19.-én szinte több szó esik a teniszről, mint a költészetéről. 1995. január 6.-án az Írószövetségben megismétli, Miért nem nyert Illény Zoli Björn Borg ellen. az egyik célratörő volt, nyers, egyenes, kíméletlen, szikár és egyszerű. a másik művész. szépség és esztétikum. aki emigrál megismeri a magányt. aki megismeri azt a magányt, az a halált ismeri meg. aki a halált ismeri, tudja hogyan lehet legyőzni Björn Borgot. vagy a fia tudja. mert neki/nekünk ott a kés. ami végül elvág bennünket. mint Szeles Mónikát. aki hatévesen így kiabált a salakon minden ütés után. *menj a picsába apám!* semmi misztika. keserv. köldökpiszok. átok. sors. fenét. összeszorított fog. és ahogy kienged. a szék Veszprémben fokozatosan tört össze alatta. *Domi* mondta, majd leülök a földre. reccs! ez én vagyok ... reccs! nevet. az én sor ... reccs! tényleg.

... nem tört össze.

... hangfelvétel van.

... őrzi.

1994. december/1995. február
meg még 12 év nekem.
visszafelé.

Sejben Lajos: Bálványok I.